

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

УДК 94(477.83/.86) : 821.161.2 “1887/1930”

ВЗАЄМИНИ ЛЕВА БАЧИНСЬКОГО І ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА НАПРИКІНЦІ ХІХ – В ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ ст.

Андрій КОРОЛЬКО

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка, 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна
DOI: 10.15330/gal.36.134-145
e-mail: andrii.korolko@pnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-7435-5806*

Ганна ПАСКА

*Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека імені Івана Франка,
вул. В. Чорновола, 22, Івано-Франківськ, 76000, Україна
e-mail: hannapaska@i.ua
DOI: 10.15330/gal.36.134-145
ORCID: 0000-0003-3485-5392*

У статті досліджуються взаємини Лева Бачинського і Василя Стефаника наприкінці ХІХ – в першій третині ХХ ст. Простежено особливості формування світогляду та становлення суспільно-політичних поглядів обох діячів наприкінці ХІХ ст. Проаналізовано їхню співпрацю і практичну діяльність наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., яка зводилася до таких форм: участь у роботі з'їздів РУРП (УРП), радикальних народних віч, діяльності політичного товариства “Народна воля”; агітація на підтримку членів РУРП (УРП) під час виборів до австрійського парламенту та безпосередня участь у його роботі; сприяння у розгортанні українського січового руху; вишанування відомих діячів України, зокрема, Тараса Шевченка. Звернуто увагу на спонтанний характер взаємин Л. Бачинського і В. Стефаника у період Української революції 1914–1923 рр. Розглянуто громадська діяльність та співпраця діячів у структурі УРП (УСРП) періоду Другої Речі Посполитої.

Ключові слова: Лев Бачинський, Василь Стефаник, Східна Галичина, Русько-українська радикальна партія, Українська радикальна партія, епістолярна спадщина.

Лев Бачинський (1872–1930 рр.) та Василь Стефаник (1871–1936 рр.) – відомі українські громадсько-політичні діячі, учасники національно-визвольного руху Східної Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. Обидва – активні члени однієї з найвпливовіших західноукраїнських політичних сил – Русько-української радикальної партії (РУРП) – Української радикальної партії (УРП) – Української соціалістично-радикальної партії (УСРП).

Метою статті є комплексний аналіз взаємин Л. Бачинського і В. Стефаника в руслі українського національного руху кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: на основі епістолярної спадщини висвітлити взаємини Л. Бачинського і В. Стефаника наприкінці 1880-х – 1890-х рр.; проаналізувати їхню співпрацю, яка виникла в процесі депутатської праці в австрійському Рейхсраті, під час Першої світової війни, Західно-Української Народної Республіки – Західної Облaсті Української Народної Республіки (ЗУНР–ЗОУНР), а також в міжвоєнний період.

Дана тема ще не знайшла комплексного висвітлення у науковій літературі. Окремі аспекти з досліджуваної проблеми розкрито у наукових розвідках Андрія Королька¹, Івана

¹ Королько А. Участь Василя Стефаника в діяльності Української радикальної партії в Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. 41. С. 76–84.

Монолатія, Ольги Деркачової, Володимира Великочого², Миколи Гуйванюка³, Миколи Кугутяка⁴, Романа Горака⁵, Мирослава Романюка, Марії Галушко⁶, Ганни Паски⁷, Михайла Гави⁸, Василя Костащука⁹, Томи Кобзея¹⁰, Петра Арсенича¹¹ та ін. Основу джерельної бази дослідження становлять справи фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного історичного архіву України у м. Львів, Державних архівів Івано-Франківської та Волинської областей, а також матеріали Інституту літератури імені Тараса Григоровича Шевченка НАН України, Івано-Франківського обласного музею визвольної боротьби імені Степана Бандери, Русівського літературно-меморіального музею Василя Стефаника (с. Русів Снятинської територіальної громади Коломийського району Івано-Франківської обл.). Величезний пласт інформації вміщено в матеріалах тогочасної газетної періодики (часописи і журнали “Громадський голос”, “Діло”, “Хлібороб”, “Свобода. Політичне, просвітне і господарське письмо для народу”, “Рада”). Особливу цінність становлять опубліковані збірники творів і листування В. Стефаника.

Лев Бачинський потоваришував із В. Стефаником під час навчання у Коломийській гімназії в 1880-х рр.¹² В цей час обидва студенти були учасниками розгортання українського радикального руху на Покутті та проводили активну агітаційно-освітню діяльність. У 1887 р. за сприяння львівської студентської громади у Коломийській гімназії виник таємний гурток, учасники якого пропагували соціалістичні ідеї, відзначали шевченківські свята та займались вивченням історії рідного краю¹³. Про діяльність цього гуртка у своїх спогадах згадував В. Стефаник. Він зазначав, що студенти гімназії “збиралися по передмістях, щоб разом читати реферати та складати гроші на нові книжки і часописи”. У 4-му класі гуртківці, за інформацією В. Стефаника, “на спільні гроші спровадили два величезні томи писань Гліба Успенського по-російськи”, а їхня бібліотека налічувала понад 400 книг¹⁴. Сам Л. Бачинський у автобіографії писав, що учасники гуртка займалися поширенням у суспільстві двотижневика “Народ”, що виходив з 1 січня 1890 р. під редакцією майбутніх засновників РУРП Михайла Павлика та Івана Франка¹⁵.

² Великочий В., Монолатій І., Деркачова О. (Не)Сподіваний Стефаник. Брустури : Дискурсус, 2022. 100 с.; Великочий В. Національно-демократична революція на західноукраїнських землях (1914–1923 рр.) до проблеми хронології. *Карпатський край. Наукові студії з історії, культури і туризму*. 2018. № 1–2 (10–11). С. 18–30.

³ Гуйванюк М. “На шляху поступу ми лиш каменярі...”. Українська літературна інтелігенція в суспільно-політичному та культурно-освітньому житті Галичини й Буковини (кінець XIX – початок XX ст.) : монографія. Чернівці : Друк Арт, 2021. 408 с.; Гуйванюк М. Січовий рух у Галичині й Буковині (1900–1914 рр.). Чернівці : Зелена Буковина, 2009. 254 с.

⁴ Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ, 1993. 202 с.

⁵ Горак Р. Василь Стефаник : Художньо-есеїстичне видання : у 3 кн. Львів : Априорі, 2015. Кн. 1. 600 с.; Кн. 2. 724 с.; Горак Р. Василь Стефаник : Художньо-есеїстичне видання : у 3 кн. Львів : Априорі, 2017. Кн. 3. 672 с.

⁶ Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Коломиї (1865–1994 рр.) : Історико-бібліографічне дослідження. Львів, 1996. 238 с.

⁷ Паска Г. Лев Бачинський: творець української соборності / за наук. ред. А. Королька. Івано-Франківськ : Фоліант, 2018. 122 с.; Паска Г. Лев Бачинський: творець соборності України / за наук. ред. А. Королька. Торонто ; Львів : Фондація Енциклопедії України, 2019. 244 с.

⁸ Гава М. Д-р Лев Бачинський. *Городенщина. Історично-мемуарний збірник* / ред. М. Марунчак. Нью-Йорк ; Торонто ; Вінніпег, 1978. С. 594–596.

⁹ Костащук В. Володар дум селянських. Ужгород : Карпати, 1968. 190 с.

¹⁰ Кобзей Т. Великий різьбяр українських селянських душ. Торонто : Снятинщина, 1966. 254 с.

¹¹ Арсенич П. Засновник “Січі” Кирило Трильовський (до 100-річчя створення спортивно-пожежного товариства “Січ” у с. Заваллі). Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 76 с.

¹² Горак Р. Василь Стефаник. Кн. 1... С. 212.

¹³ Королько А. Участь Василя Стефаника в діяльності Української радикальної партії в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст... С. 77; Гава М. Д-р Лев Бачинський... С. 594.

¹⁴ Стефаник В. Повне зібрання творів : у 3 т. Київ : АН Української РСР, 1953. Т. 2 : Автобіографічні твори, поезії в прозі, публіцистика, незакінчені твори і переклади. С. 14.

¹⁵ Центральний державний історичний архів України у м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). Ф. 309 : Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів. Оп. 1. Спр. 2177 : Автобіографія члена віце-президента галицької

Після закінчення Коломийської гімназії Л. Бачинський у 1891 р. вступив на юридичний факультет Чернівецького університету, а його товариш у 1892 р. – на медичний факультет Ягеллонського університету. Проте, вони і далі продовжували підтримувати тісні взаємини та протягом 1890-х рр. активно листувалися. Василь Стефаник часто відправляв Л. Бачинському художню літературу. Зокрема, у квітні 1894 р. він надіслав йому роман “Сповідь божевільного” шведського письменника Юхана Августа Стріндберга та сатиричну драму “Любовний собор” німецького письменника Оскара Паніцца. З приводу останнього твору В. Стефаник писав, що хоче, щоб Л. Бачинський “переконався, до чого доходить література в німців, і аби-сь трохи розвеселив собі ум”¹⁶.

Листування В. Стефаника з Л. Бачинським дозволяє краще розкрити основні риси характеру останнього. У листі від 4 грудня 1893 р. письменник закликав Л. Бачинському вийти з депресивного стану. Для цього В. Стефаник рекомендував товаришу скласти щоденний графік справ: “...одні кавалочки на науку, другі на читання, треті на писанє поезій, четверті на забаву з Ромком (рідний брат Л. Бачинського. – *Авт.*)... Так тобі день борше зійде і не буде тої рутенської апатії. Бо справді дивно, чому Левко радикал мав би на селі скучати, маючи мужиків і книжки під руками”¹⁷.

У листах до Л. Бачинського В. Стефаник часто висловлював своє ставлення до діяльності РУРП. Так, у листі до Л. Бачинського від 2 червня 1894 р. з м. Краків В. Стефаник писав: “В рад[икальній] партії апатія велика і єсть основа думати, що менше викляровані (сформовані. – *Авт.*) радикали, а більше охочі до роботи підуть до Романчука, бо сам Ром[анчук] сказав на зб[орах] Нар[одної] Ради, що радикали – ліве крило народовців. Ось тобі гороскоп на будуче партії. Тому-то конче треба з’їзду, аби завести яку організацію в нас, бо пропадемо”¹⁸.

Імовірно, влітку 1894 р. В. Стефаник взяв участь у зборах радикального політичного товариства “Народна воля” в м. Коломия. У листі до Л. Бачинського від 2 липня 1894 р. він зауважив, що ““Хліборобови” (часопис українських радикалів, який виходив у м. Коломії. – *Авт.*) треба конче змінитися на ліпше, а то зійде на нінащо. Павлик нездатний редагувати “Хлібороба”, треба кого іншого, та тепер нікого нема, тож і “Хлібороб” буде кривати”¹⁹. Спробуємо не погодитись з цим твердженням. Варто зазначити, що часопис “Хлібороб” значно вплинув на закладання основ національного і соціально-визвольного світогляду селян, міщан та ремісників. Він ставив за мету “сміло і явно боронити наших бідних хліборобів по селах і містах, подавати їм усю правду з огляду на справедливість і добро простого народу... ширити дух боротьби за кращий добробут і просвіщати народ до тої боротьби...”²⁰ На сторінках часопису і в додатках до нього аналізувалася організаційна робота радикального політичного товариства “Народна воля” та новостворених осередків “Коломийського товариства Народних спілок”, яке “має старатися о піднесення добробуту і просвіти народа руского на Покутю”²¹.

У 1894 р. краківська група українських радикалів, серед яких був і Василь Стефаник, незадоволена діяльністю керівного проводу РУРП (Северин Данилович, Іван Франко, Іларій Гарасимович, Кирило Трильовський), написала лист до Михайла Павлика, висунувши вимоги: затвердити програму партії на її загальному з’їзді; повернути центр продукування важливих рішень з м. Коломия до м. Львів, адже партія “стала більше льокальною ніж красвою”, до того ж резолюції “коломийців” не завжди виконуються; періодично скликати з’їзди РУРП для контролю за діяльністю місцевих осередків; запросити на партійні зібрання “молодих радикалів”

Української Національної Ради Бачинського Лева. Арк. 1; Життя і змагання т. Льва Бачинського (Автобіографія.) *Громадський голос*. 1930. 19 квітня. Ч. 16. С. 2.

¹⁶ Стефаник В. Зібрання творів : у 3 т. у 4-х кн. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2020. Т. 1, кн. 2 : Листи. С. 14–15.

¹⁷ Там само. С. 10–11.

¹⁸ Там само. С. 16–17.

¹⁹ Там само. С. 25–26.

²⁰ Панове Громада! *Хлібороб*. 1891. 25 квітня. Ч. 1. С. 1.

²¹ Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Коломії... С. 62.

Миколу Ганкевича, Володимира Охримовича, Лева Бачинського, Євгена Левицького, В'ячеслава Будзиновського; заснувати просвітне товариства з центром у м. Львів²².

Василь Стефаник взяв участь у роботі IV з'їзду РУРП, який відбувся 29 грудня 1895 р. у м. Львів. Зауважимо, що на цьому з'їзді до програми РУРП було включено гасло політичної незалежності України. Свої враження про з'їзд партії В. Стефаник подав у листі до Л. Бачинського від 1 січня 1896 р. з с. Русів Снятинського повіту: “З'їзд відбув ся дуже гарно – видно було, що партія подужала і що учасники думають не на жарт братися до роботи”. У листі містилася вказівка, щоб Л. Бачинський найближчим часом зібрав місцевих селян на таємні збори у с. Серафинці Городенківського повіту та ознайомив присутніх із новою партійною програмою. Л. Бачинського тимчасово було обрано довіреною особою партії на теренах Городенківщини. На цих зборах у рідному селі він мав також роз'яснити організацію радикальної партії у повіті²³.

У листі до Л. Бачинського від 27 травня 1896 р. з м. Краків В. Стефаник радив товаришу стати головним редактором газети “Громадський голос” до того часу, коли Лесь Мартович не повернеться з військової служби. Критично поставився В. Стефаник до наміру К. Трильовського видавати в м. Коломия часопис “Громада”²⁴. На його думку, “Коломия не є місто, здалека на видаване наукової газети, бо не має бібліотек, а Т[рильовсь]кий не є здалік редагувати яку-будь часопись, бо не має відповідного знання”²⁵. Василь Стефаник вважав, що К. Трильовський мав всі свої зусилля спрямовувати на коломийські товариства “Народна воля” і “Народна спілка”, а також “Наука” в м. Снятин. Як він зазначив, “час би врешті братися вже до тих наших інституцій партійних, котрі існують. Ось задля чого я противник “Громади”. На його думку, “Поступ”, а в даному випадку місячний додаток науковий до Гр[омадського] Голосу заступили би коломийську наукову часопись”²⁶.

У листі до Л. Бачинського від 26 червня 1896 р. з м. Краків В. Стефаник зазначив: “Я глибоко переконаний, що “трильовщина” нашого мужицтва інтелектуально не підійме. На се є Франко, Данилович, Мартович etc. Т[рильовсь]кий впливає на мужиків хвилиною і загонистою завзятістю. Чоловік він є хвилю, а ніяк [не] вічної букви. Я би Т[рильовсь]кого хотів бачити лиш агітатором”²⁷. Зауважимо, що “Громада” в м. Коломия виходила протягом 1896–1897 рр. Стоячи на радикальних засадах, часопис приділяв значну увагу поширенню та роз'ясненню політичних ідей і програми радикалів. На сторінках часопису широко висвітлювалась діяльність політичного товариства “Народна воля” в м. Коломия²⁸.

Дев'ятнадцятого грудня 1896 р. у м. Коломия В. Стефаник і Л. Бачинський взяли участь у роботі віча, організованого політичним товариством “Народна воля” і на якому були присутні лідери РУРП Іван Франко, Теофіл Окуневський та Северин Данилович. Головою віча обрано депутата Галицького крайового сейму Т. Окуневського, а В. Стефаника і Л. Бачинського обрано секретарями народного зібрання. Збори носили характер передвиборчої агітації РУРП напередодні виборів до австрійського Рейхсрату, які мали відбутися на початку 1897 р.²⁹

Деяко негативно на взаємини обох політиків вплинула невзаємна любов Євгенії Бачинської (сестри Л. Бачинського) до В. Стефаника. Останній, який часто бував на малій батьківщині свого товариша у с. Серафинці Городенківського повіту був добре знайомим із його молодшою сестрою Євгенією (1875–1897 рр.). На початку 1896 р. Л. Бачинський, намагаючись вплинути на стосунки між сестрою і товаришем, звернувся у листі до В. Стефаника з

²² ЦДІАЛ України. Ф. 663 : Павлик Михайло – український письменник і громадський діяч. Оп. 1. Спр. 179 : Протоколи засідань Української радикальної партії, списки членів, проект програми, оповістки і виклики на засідання і інші матеріали про діяльність партії. 1894–1914 рр. Арк. 259, 259 зв., 260.

²³ Стефаник В. Зібрання творів... С. 50.

²⁴ Там само. С. 78–79.

²⁵ Там само. С. 81–82.

²⁶ Там само. С. 83.

²⁷ Там само. С. 85.

²⁸ Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Коломиї... С. 65.

²⁹ Про в'їще радикальне в Коломиї. *Дзвіло*. 1896. 13 (25) грудня. Ч. 279. С. 1–2.

проханням якнайшвидше прояснити свої почуття до Євгенії³⁰. У свою чергу В. Стефанік у листі від 14 травня 1896 р. повідомляв Л. Бачинському: “Я написав сестрі ще в зимі, що я її люблю, бо сего хотіла, але не можу її сказати, що оженюся з нею... Відколи я пізнав сестру, відтоді і полюбив... Та зараз по запізненню з сестрою наступила переміна в мені”. Крім того, він, проаналізувавши риси свого характеру та почуття, прийшов до висновку, що не впевнений, чи справді прагне одружитися з Євгенією. Однак просив товариша ще не видавати заміж сестру: “як буде хто її сватати..., то відводи потрохи, а вже цілком відраджуй...”³¹

Цього ж року Л. Бачинський запросив В. Стефаніка під час канікул приїхати у с. Серафінці Городенківського повіту. Проте письменник не відгукнувся на цю пропозицію, що образило Л. Бачинського. У наступному листі останній звинуватив В. Стефаніка у відсутності будь-яких почуттів до сестри та повідомив про те, що з нею хоче одружитися податковий службовець з м. Городенка. Письменник у відповідь на це надіслав листа із заголовком “До приятеля”. У ньому він писав: “Я не рішучий тому, що люблю, я нечесний тому, що люблю, я не приїхав тому, що люблю. Ти знаєш, я Твою сестру люблю. Я її пізнав дитиною, і дотепер вона дитина”³².

Сама ж Є. Бачинська не хотіла виходити заміж за іншого чоловіка, адже її серце належало письменнику. Восени 1897 р. вона захворіла на туберкульоз і 5 грудня цього ж року померла. Похорон відбувся 7 грудня у с. Серафінці Городенківського повіту³³. Імовірно, саме невідома любов до В. Стефаніка могла стати однією з причин її передчасної смерті. Незважаючи на смерть сестри, Л. Бачинський і надалі намагався підтримувати дружні відносини з В. Стефаніком, але він ніколи не забував про цей випадок. Зокрема, 26 грудня 1926 р., збираючись на святкування 55-річчя письменника, Л. Бачинський говорив до дружини Наталії: “Дуже його люблю, але... через нього померла моя сестра”³⁴. Сам В. Стефанік також не зміг змиритися із втратою Євгенії, а в нарисі “Серце” він писав, що “Євгенія Бачинська – моя перша любов”³⁵.

На початку ХХ ст. обидва діячі брали активну участь у розгортанні січового руху Східної Галичини, неодноразово відвідували з’їзди та урочисті заходи, організовані товариством “Січ”, заснованим у травні 1900 р. в с. Завалля Снятинського повіту. Так, 31 травня 1909 р. у м. Коломия відбулося січове свято, на якому були присутні Л. Бачинський і В. Стефанік. Наддніпрянщину на цьому заході представляв письменник Михайло Коцюбинський, який у листі до своєї дружини так описував подію: “...Це щось таке гарне і величаве, що трудно описати. Це ціле військо, кілька тисяч і Трильовський за генерала... “Січ” вітала гостей, між іншим, і мене”³⁶.

Лев Бачинський і Василь Стефанік були учасниками урочистих заходів з нагоди десятої річниці від часу заснування товариства “Січ”, що відбулися 29–30 травня 1910 р. у м. Станіславів. На це січове свято прибула закордонна делегація від хорватів, словенців та чехів: словенський депутат Рейхсрату Іван Рибарж, представники чеських і хорватських “Соколів” Фердинанд Котровш та Лазар Цар, редактор чеської газети “Час” Богдан Павльов³⁷.

Також 14 липня 1912 р. Л. Бачинський був присутнім на шостому січовому святі в м. Снятин. Участь у ньому брали також представники словенських і чеських “Соколів” та де-

³⁰ Костащук В. Володар дум селянських... С. 85–86.

³¹ Стефанік В. Зібрання творів... С. 74, 76; Горак Р. Василь Стефанік. Кн. 2... С. 6.

³² Костащук В. Володар дум селянських... С. 86.

³³ Інститут літератури імені Тараса Григоровича Шевченка НАН України. Відділ рукописних фондів і текстології. Ф. 8. Спр. 370 Бачинські (родина). Траурний лист до Стефаніка В. 5. XII. 1897 р. Арк. 1; Костащук В. Володар дум селянських... С. 87.

³⁴ Костащук В. Володар дум селянських... С. 87.

³⁵ Стефанік В. Повне зібрання творів. Т. 2... С. 30.

³⁶ Арсенич П. Засновник “Січі” Кирило Трильовський... С. 19.

³⁷ Лозинський М. Січове свято в Станіславові. *Рада*. 1910. 27 травня (9 червня). № 120. С. 1–2; Пяте січове свято. *Громадський голос*. 1910. 1 червня. Ч. 22. С. 1–2; Арсенич П. Засновник “Січі” Кирило Трильовський... С. 21–22; Ставничий І. П’ятий січовий з’їзд у Станіславові 1910 р. *Альманах Станіславівської землі : збірник матеріалів до історії Станіславова і Станіславівщини* : у 2 т. / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен : Вид. Центрального Комітету Станіславівщини, 1975. Т. 1. С. 460; Пяте січове свято. *Громадський голос*. 1910. 1 червня. Ч. 22. С. 1–2.

легат із Наддніпрянщини, член товариства “Просвіта” с. Мануйлівка Катеринославської губернії Хома Сторубель³⁸. Василь Стефаник на правах господаря свята привітав українців з Російської імперії і гостей – представників інших національностей, депутатів Рейхсрату словака О. Рібажа, чехів Стейскаля і В. Хоца, поляка Брайтера, які прибули на це свято. Серед громади буковинських українців виступив голова Буковинського Союзу Січей О. Попович, надіслали привітальні телеграми Є. Пігуляк і Т. Галіп³⁹.

На початку ХХ ст. обидва політики брали участь у виборчих кампаніях до парламенту Цислейтанії – Рейхсрату. Зокрема, Л. Бачинський двічі у 1907 і 1911 рр. одержував депутатський мандат від округу № 59 (Станиславів, Тисмениця, Богородчани, Золотий Потік, Обертин, Товмач, Галич). Василь Стефаник став представником УРП у парламенті навесні 1908 р. після відмови від депутатського мандату націонал-демократа Володимира Охримовича⁴⁰. Вдруге його було обрано депутатом у 1911 р. від виборчого округу № 58 (Борщів, Заліщики, Городенка, Снятин, Тлусте (нині смт Товсте Чортківського району Тернопільської обл.).

Лев Бачинський і Василь Стефаник підписалися під “Відозвою до наших селян-виборців!” у квітні 1911 р. після розпуску австрійською імперською владою Державної Ради. Нові вибори до найвищої законодавчої гілки Австро-Угорської були призначені через два місяці у червні 1911 р. У відозві наголошувалося, що в наступній каденції австрійського парламенту має бути обраними чимраз більше кандидатів від УРП. Це звернення також підтримали К. Трильовський, С. Данилович, І. Макух, М. Павлик, П. Думка, Л. Мартович, І. Сандуляк, М. Олійник, М. Яцків⁴¹.

На жаль, у перші тижні роботи Рейхсрату в 1911 р. українські депутати від УРП і Української національно-демократичної партії (УНДП) не зуміли домовитись і об’єднатися в єдиний Руський (Український) клуб. Це питання обговорювалося на засіданні повітової організації УРП у м. Городенка 13 серпня 1911 р., на якому були присутніми депутати Рейхсрату В. Стефаник і Л. Бачинський. Серед резолюцій політичних зборів місцевих радикалів були прийняті наступні: схвалено рішення керівного проводу УРП щодо утворення осібного радикального клубу в стінах парламенту⁴²; висловлено довіру В. Стефанику за те, що не ввійшов в склад “спільного українського клубу”. У ході наради звучала гостра критика діяльності УНДП, її представників в Рейхсраті, які не можуть перебороти у своїй діяльності консерватизм і клерикалізм⁴³. Своєрідним продовженням цієї наради стало скликане у м. Городенка 21 листопада 1911 р. радикального політичного віча за участю представників УРП з Обертинщини, Снятинщини і Заліщищини. На порядку денному були винесені два пункти: депутатський звіт В. Стефаника і ознайомлення з виборчою реформою до Галицького крайового сейму. У своєму виступі український письменник звернув увагу на такі питання: охарактеризував загальний стан роботи парламенту; пояснив, чому депутати від УРП утворили окремий радикальний клуб; вказав подальші кроки діяльності радикалів в Рейхсраті. Прийнято такі ухвали радикального політичного віча: закликано українських депутатів від УРП до Рейхсрату і Галицького крайового сейму на законодавчому рівні енергійніше вести роботу за виборювання українським народом політичних прав; виголошено про дотримання загального, рівного, безпосереднього і таємного права голосування до всіх рівнів влади; схвалено роботу депутатів від УРП в парламенті Цислейтанії, пропонувалось організувати радикальний Український Союз; висловлено про особливе довір’я “послови городенської землі” В. Стефанику⁴⁴. Зауважимо, що не всі жителі Покут-

³⁸ Арсенич П. Засновник “Січі” Кирило Трильовський... С. 22; Шесте січове свято в Снятині. *Громадський голос*. 1912. 24 липня. Ч. 29. С. 1–2.

³⁹ В Снятині. *Свобода. Політичне, просвітне і господарське письмо для народу*. 1912. 8 лютого. Ч. 6. С. 4; Шесте січове свято в Снятині. *Громадський голос*. 1912. 24 липня. Ч. 29. С. 1–2.

⁴⁰ Королько А. Участь Василя Стефаника в діяльності Української радикальної партії в Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст... С. 80.

⁴¹ Відозва до наших селян виборців! *Громадський голос*. 1911. 5 цвітня. Ч. 14. С. 1.

⁴² ЦДДАЛ України. Ф. 663. Оп. 1. Спр. 207 : Листи Павлику від кореспондентів з прізвищами на “Ба” – “Би”. 1880–1914 рр. Арк. 163, 163 зв.

⁴³ Учасник. Засідане Ширшого Повітового Заряду української радикальної партії (У.Р.П.) відбуло ся в салі “Народного Дому” в Городенці ... *Громадський голос*. 1911. 27 вересня. Ч. 45. С. 6.

⁴⁴ Мурашка. З Городенки. *Громадський голос*. 1911. 29 падолиста. Ч. 54. С. 6.

тя схвалювали рішення про його входження в окремих радикальний клуб в стінах Рейхсрату. Зокрема, на окружному вічі в с. Чернелиця Городенківського повіту закликано В. Стефаніка вступити в єдиний Руський (Український) клуб⁴⁵.

Окрім активної депутатської праці Л. Бачинський і В. Стефанік брали участь у громадському житті Східної Галичини, долучалися до відзначення у 1914 р. 100-річчя від дня народження Великого Кобзаря. Святкування сторіччя від дня народження Тараса Шевченка на Покутті проходило у два етапи – у березні, коли народився Кобзар, та в травні 1914 р. (на знак перепоховання тіла Кобзаря у Каневі у травні 1861 р.). Надзвичайно пишно відбувалось вшанування пам'яті Тараса Шевченка на Снятинщині. Ювілейне повітове свято було організовано 10 травня 1914 р. у повітовому центрі⁴⁶. Урочистості складались з трьох частин: торжественної академії, святкового походу і концерту. На святковій академії виступили письменник В. Стефанік, представники українського радикального руху Лев Бачинський, Іван Сандуляк, Кирило Трильовський, місцевий учитель Голубович і студент правознавства Порайко⁴⁷.

З початком Першої світової війни Л. Бачинський був змушений виїхати до м. Відень. У еміграції він долучився до діяльності українських міжпартійних політичних об'єднань Загальної української ради (ЗУР) та Української парламентарної репрезентації (УПР). У свою чергу В. Стефанік залишився у своєму рідному с. Русів Снятинського повіту⁴⁸. Влітку 1916 р., коли російська армія здійснила вдалий наступ на Східному фронті (Брусилівський прорив), повторно окупувала майже всю територію Північної Буковини та значну частину Східної Галичини з містами Станиславів, Коломия, Галич, Броди, він змушений був емігрувати до столиці Австро-Угорщини. У м. Відень В. Стефанік разом із Левом Бачинським та Ярославом Веселовським проживали в одному помешканні⁴⁹. Крім того, В. Стефанік як запрошений гість брав участь у трьох засіданнях ЗУР – 8 серпня, 13 і 15 вересня 1916 р.⁵⁰. На одному із них він досить негативно висловився про діяльність ЗУР та української інтелігенції на еміграції: “Яка наруга! Народ гине від щура, блощиць, а інтелігенція робить патріотичні наради!...”⁵¹.

Зі створенням ЗУНР Л. Бачинський активно долучився до процесів українського державотворення. У листопаді 1918 р. його було призначено Станиславівським повітовим комісаром, а на початку січня 1919 р. – обрано віце-президентом УНРади ЗУНР та членом її Виділу. Він був безпосереднім учасником розробки ухвали про злуку УНР та ЗУНР від 3 січня 1919 р., головою західноукраїнської делегації під час урочистого проголошення Акту злуки в м. Києві 22 січня цього ж року, депутатом Трудового Конгресу України. Важливим досягненням діяча стала підготовка закону про аграрну реформу в ЗОУНР (квітень 1919 р.), який передбачав наділення землею українських селян, військових, вдов та сиріт.

Водночас державотворча діяльність В. Стефаніка у цей період була незначною. Будучи делегатом УНРади ЗУНР, він не брав активної участі у її засіданнях. Виразним фактом його соборницьких прагнень стала участь у проголошенні Акту злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919 р. у м. Київ. На переконання українського дослідника Володимира Великочого В. Стефанік був “...лідером емоційного типу, але не пасіонарною особистістю” та “більше спостерігачем, ніж діячем”⁵². Нами не виявлено матеріалів, які б докладно висвітлювали взаємини Л. Бачинського і В. Стефаніка під час існування Західноукраїнської держави. Можемо припускати, що така

⁴⁵ Городенка. *Свобода. Політичне, просвітне і господарське письмо для народу*. 1912. 8 лют. Ч. 6. С. 1.

⁴⁶ Снятин. Дня 10. мая с. р. відбуде ся повітове січове ювілейне Шевченківське свято в Снятині... *Громадський голос*. 1914. 19 марта. Ч. 11. С. 12.

⁴⁷ Снятинщина. *Діло*. 1914. 20 мая. Ч. 110 (8656). С. 7.

⁴⁸ Костащук В. Володар дум селянських... С. 151.

⁴⁹ Кобзей Т. Великий різьбяр українських селянських душ... С. 45.

⁵⁰ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 3807 : Жук Андрій (1 липня 1880 р. – 3 вересня 1968 р.) – громадський і політичний діяч, публіцист, діяч українського кооперативного руху, дипломат, дійсний член НТШ. Оп. 2. Спр. 3: Протоколи засідань Загальної Української Ради у м. Відні з 1 по 25 засідання (5 травня 1915 – 6 листопада 1916 р.). Арк. 274, 300, 305.

⁵¹ Великочий В., Монолатій І., Деркачова О. (Не)Сподіваний Стефанік... С. 13.

⁵² Там само. С. 21, 33.

малопомітність громадсько-політичної діяльності письменника негативно сприймалася Л. Бачинським, який відзначився активною державотворчою позицією під час Української революції 1914–1923 рр.

У міжвоєнний період Л. Бачинський і В. Стефаник спільно співпрацювали в структурі УРП (з лютого 1926 р. – УСРП), брали участь у партійних нарадах та вічах. Перший, зокрема, був лідером радикалів до своєї смерті у 1930 р. Зокрема, обидва політики були присутніми на 29-му з'їзді УСРП, який відбувся 26 грудня 1926 р. у м. Львів⁵³.

Наприкінці 1926 р. В. Стефаник відзначав 30-літній ювілей своєї літературної діяльності та 25-ліття появи збірки новел “Дорога”. Участь в урочистостях, які відбулися у м. Львів 26 грудня цього ж року брав Л. Бачинський. Із привітальним словом для свого товариша В. Стефаника він виступив на святковому бенкеті⁵⁴.

Двадцять сьомого квітня 1927 р. у м. Снятин відбувся похорон українського письменника Марка Черемшини (помер 25 квітня). Провести в останню дорогу видатного покутянина прибули Л. Бачинський і В. Стефаник. Голова УСРП так охарактеризував його творчу діяльність: “Не звичайний раб божий сходить у ту відкриту могилу. Сходить чоловік, про котрого знала й якого творами захоплювалася ціла соборна Україна від Сяну до Дону... Паде в часі, коли розгортається боротьба, щоби відтиснути напір ворогів. На його гробі ми всі, ідейні товариші..., повинні поклястися виконати це, щоби замість сумного Великодня з похоронами, весь український народ міг святкувати Великдень Воскресшої Волі”⁵⁵. У таємному донесенні керівника староства у м. Снятин Емілія Гольчевського до воеводи у м. Станиславів зазначалося, що виступи соціалістів-радикалів Л. Бачинського і В. Стефаника на цьому похороні містили висловлювання спрямовані проти Другої Речі Посполитої та справили “фатальне враження на публічне зібрання”⁵⁶.

Нами виявлено декілька листів Л. Бачинського до В. Стефаника періоду Другої Речі Посполитої. Зокрема, у листі від 6 червня 1926 р. з м. Станиславів голова УСРП запрошував товариша відвідати концерт в честь І. Франка 12 червня цього ж року. Лев Бачинський повідомляв письменнику, що його виступ перед учасниками заходу має бути до 10–15 хв. Далі у листі він писав: “Я рад би з Тобов говорити і тому тішу ся, що Ти рішився прийхати”⁵⁷.

У наступному листі від 13 січня 1927 р. з м. Станиславів Л. Бачинський повідомляв В. Стефаника про те, що його нарис “Серце” буде опубліковано у часописі УСРП “Громадський голос”. З цього документу довідуємося про те, що цю новелу планувалося розповсюдити на території Наддніпрянщини, зокрема, у м. Харків. Однак з цього приводу Л. Бачинський зазначав: “І так нема ніяких взаємин літературних між обома частинами України і там хіба випадково довідаються, що цей Твій твір був надрукований в Галичині”. Наприкінці він вітав письменника іменинами та бажав йому “...свободи від грошових клопотів і спокою потрібного до викінчення розпочатих праць”⁵⁸.

З листів до В. Стефаника до Л. Бачинського дізнаємося, що наприкінці 1920-х рр. останній надавав товаришу фінансову допомогу. Зокрема, В. Стефаник у листі від 31 травня

⁵³ Державний архів Волинської області (далі – Держархів Волинської обл.). Ф. 46 : Волинське воєводське управління, м. Луцьк. Оп. 9. Спр. 647 : Копія інформації Львівського воєводського управління про з'їзд членів УСРП у м. Львів. Арк. 3; Державний архів Івано-Франківської області (далі – Держархів Івано-Франківської обл.). Ф. 2 : Станиславівське воєводське управління, м. Станиславів. Оп. 1. Спр. 418 : Місячні звіти повітових староств про політичну ситуацію в повітах Станиславівського воєводства за жовтень–грудень 1926 р. (30 жовтня 1926 р. – 4 січня 1927 р.). Арк. 247 зв.

⁵⁴ Кобзей Т. Великий різьбяр українських селянських душ... С. 97–98; Горак Р. Василь Стефаник. Кн. 3... С. 3–4.

⁵⁵ Виросла свіжа могила... *Громадський голос*. 1927. 7 травня. Ч. 19. С. 1.

⁵⁶ Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 549 : Донесення повітових староств про діяльність українських буржуазних партій УСРП, УПЛ та ін. в Станиславівському воєводстві. Арк. 23–24.

⁵⁷ Русівський літературно-меморіальний музей Василя Стефаника. МСКП 333. КОР 160. Лист Л. Бачинського до В. Стефаника від 6 червня 1926 р.

⁵⁸ Русівський літературно-меморіальний музей Василя Стефаника. МСКП 334. КОР 163. Лист Л. Бачинського до В. Стефаника від 13.1.1927 р.

1927 р. із с. Русів Снятинського повіту просив Л. Бачинського надіслати йому 100 злотих. Також 13 лютого 1928 р. письменник писав товаришу, щоб позичив йому хоча б 200 злотих. Далі у листі В. Стефанік зазначав: “розумію, що надто тебе визискую, та зараз по виборах... я продаю поле і гроша віддам”⁵⁹.

Щоденна наполеглива діяльність Л. Бачинського у різних сферах суспільно-політичного життя Східної Галичини негативно відобразилася на його здоров’ї. За інформацією газети “Громадський голос” у листопаді 1929 р. він захворів на грип. Хвороба переросла в запалення легень, яке не піддавалося лікуванню через проблеми із серцем. Для більш ефективного курсу лікування Л. Бачинський разом з дружиною Наталією 26 лютого 1930 р. виїхав до санаторію в австрійське м. Грімменштайн⁶⁰. Але пройдений курс лікування не приніс бажаних результатів. Після тривалої хвороби Л. Бачинський 11 квітня 1930 р. помер у санаторії м. Грімменштайн⁶¹. 17 квітня 1930 р. його тіло було доставлено до м. Станиславів, а поховання відбулося наступного дня⁶². Не похороні свого товариша не зміг бути присутнім В. Стефанік. Тому в листі до Н. Бачинської від 17 квітня 1930 р. він висловив співчуття та свої вибачення. Згадуючи покійного він писав “серед української інтелігенції українських мас, він мав велику сміливість і ще більший розум і тому став їх провідником. Його чистий характер і працьовитість винесли його високо понад другі голови і поставили на переднім місці. Бо не лиш поодиноких людей боронив він зі знанням і запалом перед всілякими судами, але перед історією боронив цілий свій нарід так, як не боронив його від довгих літ ніхто”. Далі він зазначав: “...я все глядів на него, як на мойого приятеля, який де-де вище стояв від мене”⁶³.

Отже, Лев Бачинський і Василь Стефанік, починаючи з їхнього навчання у Коломийській гімназії, на протязі усього життя залишалися близькими товаришами. Найбільшу цінність у дослідженні взаємин цих діячів становить їхня епістолярна спадщина, яка дозволяє переосмислено вивчити їх співпрацю, особливо у 1890-х та в 1920-х рр.

Своєрідним відліком початку їхньої спільної праці на партійно-політичній арені стала поява у 1890 р. першої української політичної партії європейського зразка – РУРП. Л. Бачинський і В. Стефанік включилися у вир партійно-політичного життя у 1890-х рр. Їхня співпраця і практична діяльність наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. зводилася до таких форм: участь у роботі з’їздів РУРП (УРП), радикальних народних віч, діяльності політичного товариства “Народна воля”; депутатська праця у австрійському Рейхсраті; сприяння у розгортанні українського січового руху; вшанування відомих діячів України, зокрема, Тараса Шевченка.

У роки Першої світової війни та у період ЗУНР співпраця Л. Бачинського і В. Стефаніка носила спонтанний характер. У цьому відтинку часу знаходимо лише поодинокі відомості про їхні взаємини. Насправді, Л. Бачинський активно долучався до суспільно-політичного процесів, зокрема і у царині українського державотворення доби ЗУНР. У свою чергу, В. Стефанік не відзначався особливою активністю на політичній арені.

Після завершення Української революції Л. Бачинський і В. Стефанік продовжили співпрацю у структурі УРП (з лютого 1926 р. – УСРП). Обоє долучалися до вшанування пам’яті Івана Франка і Марка Черемшини. У цей час Л. Бачинський матеріально підтримував літературно-письменницьку працю В. Стефаніка, що свідчить про відновлення їхніх дружніх взаємин.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо аналіз взаємин Лева Бачинського з іншими представниками культурно-мистецької інтелігенції Галичини, зокрема, з Лесем Мартовичем та Марком Черемшиною. Також пропонуємо простежити вплив письменни-

⁵⁹ Стефанік В. Листи : 1900–1936. Харків : Фоліо, 2022. С. 151, 156; Стефанік В. Зібрання творів... С. 405, 407.

⁶⁰ Причини до життєпису т. Льва Бачинського. *Громадський голос*. 1930. 31 травня. Ч. 21. С. 2.

⁶¹ Івано-Франківський обласний музей визвольної боротьби імені Степана Бандери (далі – ІФ МВБ). ОФ. ВБ–4. Арк. 6–7.

⁶² Остання дорога Покійного Товариша Лева Бачинського. *Громадський голос*. 1930. 1 травня. Ч. 17. С. 2.

⁶³ Слова співчуття т. Василя Стефаніка. *Громадський голос*. 1930. 24 травня. Ч. 20. С. 2; Стефанік В. Листи : 1900–1936... С. 161–162; Стефанік В. Зібрання творів... С. 454–455.

ків "Покутської трійці" на громадсько-політичне життя краю, діяльність УРП та інших українських партій.

**RELATIONS BETWEEN LEV BACHYNSKYI AND VASYL STEFANYK
AT THE END OF THE 19TH – THE FIRST THIRD OF THE 20TH CENTURY**

Andrii KOROLKO

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Department of History of Ukraine and methods of teaching history,
Shevchenko St., 57, 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine
e-mail: andrii.korolko@pnu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-7435-5806*

Hanna PASKA

*Ivan Franko Ivano-Frankivsk Regional Universal Scientific Library,
V. Chornovola St., 22, Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine,
e-mail: hannapaska@i.ua
ORCID: 0000-0003-3485-5392*

Summary

The article examines the relationship between Lev Bachynskyi and Vasyl Stefanyk at the end of the 19th – the first third of the 20th century. The features of the formation of the worldview and the formation of the social and political views of both figures at the end of the 19th century are traced.

Lev Bachynskyi and Vasyl Stefanyk, starting with their studies at the Kolomyia Gymnasium, remained close friends throughout their lives. The greatest value in the study of the relationship between these figures is their epistolary legacy, which allows a reinterpreted study of their collaboration, especially in the 1890s and 1920s.

The appearance in 1890 of the first Ukrainian political party of the European model, the RURP, marked the beginning of their joint work in the party-political arena. L. Bachynskyi and V. Stefanyk joined the whirlwind of party and political life in the 1890s. Their cooperation and practical activity at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries was reduced to the following forms: participation in the work of the RURP (URP) congresses, radical people's meetings, activities of the political society "People's Will"; campaigning in support of members of the RURP (URP) during the elections to the Austrian parliament and direct participation in its work; assistance in the deployment of the Ukrainian sich movement; commemoration of famous figures of Ukraine, in particular, Taras Shevchenko.

During the First World War and during the ZUNR period, the collaboration between L. Bachynskyi and V. Stefanyk was spontaneous. In this period, we find only isolated information about their relationship. In fact, L. Bachynskyi was actively involved in social and political processes, in particular in the realm of Ukrainian state formation during the ZUNR era. In turn, V. Stefanyk was not particularly active in the political arena.

After the end of the Ukrainian Revolution, L. Bachynskyi and V. Stefanyk continued their cooperation in the structure of the URP (from February 1926 – the USRP), participated in party meetings and viches. Both participated in the commemoration of Ivan Franko and Marko Cheremshyna. At that time, L. Bachynskyi materially supported the literary and writing work of V. Stefanyk, which testifies to the restoration of their friendly relations.

Keywords: *Lev Bachynskyi, Vasyl Stefanyk, Eastern Galicia, Ruthenian-Ukrainian radical party, Ukrainian radical party, epistolary heritage.*

REFERENCES

Arsenyuk, P. (2000). Zasnovnyk "Sichi" Kyrylo Trylovskyyi (do 100-rychchia stvorennia sportyvno-pozhezhnogo tovarystva "Sich" u s. Zavalli) [The founder of "Sich" Kyrylo Trylovskyyi (to the 100th anniversary of the establishment of the "Sich" sports fire society in the village of Zavalla)]. Ivano-Frankivsk : Lileia-NV (in Ukrainian).

Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine (TsDAVO of Ukraine). F. 3807: (Zhuk Andrii (1 lypnia 1880 r. – 3 veresnia 1968 r.) – hromadskyyi i politychnyyi diiach, publitsyst, diiach ukrainskoho kooperatyvnoho rukhu, diplomat, diisnyi chlen NTSh). Op. 2. Spr. 3. 332 p.

Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv (TsDIAL of Ukraine). F. 309: (Naukove tovarystvo im. Shevchenka, m. Lviv). Op. 1. Spr. 2177. 9 p.

DAIFO. F. 2. Op. 1. Spr. 549. 38 p.

- Gava, M. (1978). D-r Lev Bachynskiy [Dr. Lev Bachynskiy]. *Horodenshchyna. Istorychno-memuarnyi zbirnyk [Horodenshchyna. Historical memoir collection]*. Niu-York ; Toronto ; Winnipeg (in Ukrainian).
- Horak, R. (2015). *Vasyl Stefanyk : Khudozhno-eseistychne vydannia : u 3 kn. [Vasyl Stefanyk: Art and essay edition: in 3 books]*. Lviv : Apriori. Kn. 1 (in Ukrainian).
- Horak, R. (2015). *Vasyl Stefanyk : Khudozhno-eseistychne vydannia : u 3 kn. [Vasyl Stefanyk: Art and essay edition: in 3 books]*. Lviv : Apriori. Kn. 2 (in Ukrainian).
- Horak, R. (2017). *Vasyl Stefanyk: Khudozhno-eseistychne vydannia : u 3 kn. [Vasyl Stefanyk: Art and essay edition: in 3 books]*. Lviv : Apriori. Kn. 3 (in Ukrainian).
- Horodenka [Horodenka]. (1912, Liutyi 8). *Svoboda. Politychne, prosvitne i hospodarske pysmo dlia narodu [Freedom. Political, educational and economic writing for the people]*, no. 6, p. 1 (in Ukrainian).
- Huivaniuk, M. (2021). "Na shliakhu postupu my lysh kameniari...". *Ukrainska literaturna intelihentsiia v suspilno-politychnomu ta kulturno-osvitnomu zhytti Halychyny y Bukovyny (kinets XIX – pochatok XX st.) [“On the path of progress, we are only stonemasons...” Ukrainian literary intelligentsia in the social, political, cultural and educational life of Galicia and Bukovyna (end of the 19th – beginning of the 20th century)]*. Chernivtsi : Druk Art (in Ukrainian).
- Huivaniuk, M. (2009). *Sichovi rukh u Halychyni y Bukovyni (1900–1914 rr.) [Sich movement in Galicia and Bukovina (1900–1914)]*. Chernivtsi : Zelena Bukovyna (in Ukrainian).
- Kobzei, T. (1966). *Velykyi rizbiar ukrainskykh selianskykh dush [A great carver of Ukrainian peasant souls]*. Toronto : Sniatynshchyna (in Ukrainian).
- Korolko, A. (2014). Uchast Vasylia Stefanyka v diialnosti Ukrainskoi radykalnoi partii v Halychyni naprykintsi XIX – na pochatu XX st. [Vasyl Stefanyk's participation in the activities of the Ukrainian Radical Party in Galicia at the end of the 19th and the beginning of the 20th century]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu [Scientific works of the Faculty of History of Zaporizhzhya National University]*, no. 41, pp. 76–84 (in Ukrainian).
- Kostashchuk, V. (1968). *Volodar dum selianskykh [The lord of peasant thoughts]*. Uzhhorod : Karpaty (in Ukrainian).
- Kuhutiak, M. (1993). *Halychyna: storinky istorii. Narys suspilno-politychnoho rukhu (XIX st. – 1939 r.) [Galicia: pages of history. Essay on social and political movement (XIX century – 1939)]*. Ivano-Frankivsk (in Ukrainian).
- Lozynskiy, M. Sichove sviato v Stanyslavovi [Sich holiday in Stanyslaviv]. (1910, Traven 27 (Cherven 9)). *Rada [Council]*, no. 120, p. 1–2 (in Ukrainian).
- Murashka. Z Horodenky [From Horodenka]. (1911, Lystopad 29). *Hromadskiy holos [Public Voice]*, no. 54, p. 6 (in Ukrainian).
- Ostannia doroha Pokiinoho Tovarysha Leva Bachynskoho [The last journey of the Late Comrade Lev Bachynskiy]. (1930, Traven 1). *Hromadskiy holos [Public Voice]*, no. 17, p. 2 (in Ukrainian).
- Panove Hromada! [Gentlemen of the Community!]. (1891, Kvitin 25). *Khliborob [Husbandman]*, no. 1, p. 1 (in Ukrainian).
- Paska, H. (2018). *Lev Bachynskiy: tvorets ukrainskoi sobornosti [Lev Bachynskiy: the creator of Ukrainian unity]*. Ivano-Frankivsk : Foliant (in Ukrainian).
- Paska, H. (2019). *Lev Bachynskiy: tvorets sobornosti Ukrainy [Lev Bachynskiy: the creator of the unity of Ukraine]*. Toronto ; Lviv : Fundatsiia Entsyklopedii Ukrainy (in Ukrainian).
- Piate sichove sviato [The fifth Sich holiday]. (1910, Cherven 1). *Hromadskiy holos [Public Voice]*, no. 22, p. 1–2 (in Ukrainian).
- Pro viche radykalne v Kolomyi [About the radical rally in Kolomyia]. (1896, Hrudin 13 (25)). *Dilo [Work]*, no. 279, p. 1–2 (in Ukrainian).
- Prychynok do zhyttypysu t. Lva Bachynskoho [Reasons for the biography of t. Lev Bachynskiy]. (1930, Traven 31). *Hromadskiy holos [Public Voice]*, no. 21, p. 2 (in Ukrainian).
- Romaniuk, M. M., Halushko, M. V. (1996). *Ukrainski chasopysy Kolomyi (1865–1994 rr.) : Istoryko-bibliografichne doslidzhennia [Ukrainian periodicals of Kolomyia (1865–1994): Historical and bibliographical research]*. Lviv (in Ukrainian).
- Rusiv Literary and Memorial Museum of Vasyl Stefanyk*. MSKP 333. KOR 160. Lyst L. Bachynskoho do V. Stefanyka vid 6 chervnia 1926 r.
- Rusiv Literary and Memorial Museum of Vasyl Stefanyk*. MSKP 334. KOR 163. Lyst L. Bachynskoho do V. Stefanyka vid 13.1.1927 r.
- Sheste sichove sviato v Sniatyni [Sixth Sich holiday in Sniatyn]. (1912, Lypen 24). *Hromadskiy holos [Public Voice]*, no. 29, p. 1–2 (in Ukrainian).
- Slova spivchuttia t. Vasylia Stefanyka [Words of condolence by t. Vasyl Stefanyk]. (1930, Traven 24). *Hromadskiy holos [Public Voice]*, no. 20, p. 2 (in Ukrainian).

- Sniatyn. Dnia 10. maia s. r. vidbude sia povitove sichove yuvileine Shevchenkivske sviato v Sniatyni... [Sniatyn. On May 10 of this year, the district Sich Shevchenko anniversary holiday will be held in Sniatyn...]. (1914, Mart 19). *Hromadskyi holos [Public Voice]*, no. 11, p. 12 (in Ukrainian).
- Sniatynshchyna [Sniatynshchyna]. (1914, Mai 20). *Dilo [Work]*, no. 110 (8656), p. 7 (in Ukrainian).
- State archive of Ivano-Frankivsk region (DAIFO)*. F. 2: (Stanyslavivske voievodske upravlinnia, m. Stanyslaviv). Op. 1. Spr. 418. 249 p.
- State archive of the Volyn region (DAVO)*. F. 46: (Volynske voievodske upravlinnia, m. Lutsk). Op. 9. Spr. 647. 10 p.
- Stavnychy, I. (1975). Piatyi sichovyzi z yz u Stanyslavovi 1910 r. [The Fifth Ukrainian Congress in Stanyslaviv, 1910]. *Almanakh Stanyslavivskoi zemli : zbirnyk materialiv do istorii Stanyslavova i Stanyslavivshchyny : u 2 t. [Almanac of the Stanyslaviv region: a collection of materials on the history of Stanyslavov and the Stanyslaviv region: in 2 volumes]*. Niu-York ; Toronto ; Miunkhen : Vyd. Tsentralnoho Komitetu Stanyslavivshchyny. Vol. 1 (in Ukrainian).
- Stefanyk, V. (1953). *Povne zibrannia tvoriv : u 3 t. [Complete collection of works: in 3 volumes]*. Kyiv: AN Ukrainskoi RSR. Vol. 2 : Avtobiohrafichni tvory, poezii v prozi, publitsystyka, nezakincheni tvory i pereklady (in Ukrainian).
- Stefanyk, V. (2020). *Zibrannia tvoriv : u 3 t. u 4-kh kn. [Collection of works: in 3 volumes in 4 books]*. Ivano-Frankivsk : Misto NV. Vol. 1, kn. 2 : Lysty (in Ukrainian).
- Stefanyk, V. (2022). *Lysty : 1900–1936 [Letters: 1900–1936]*. Kharkiv: Folio (in Ukrainian).
- Stepan Bandera Ivano-Frankivsk Regional Museum of the Liberation Struggle (IF MVB)*. OF. VB–4. Ark. 6–7.
- Taras Hryhorovych Shevchenko Institute of Literature NAS of Ukraine. Department of manuscript funds and textology*. F. 8. Spr. 370. 1 p.
- TsDIAL of Ukraine*. F. 663. Op. 1. Spr. 207. 251 p.
- TsDIAL of Ukraine*. F. 663: (Pavlyk Mykhailo – ukrainskyi pysmennyk i hromadskyi diiach). Op. 1. Spr. 179. 436 p.
- Uchasnyk. Zasidanie Shyrshoho Povitovoho Zariadu ukrainskoi radykalnoi partii (U.R.P.) vidbulu sia v sali “Narodnoho Domu” v Horodentsi... [Member. The meeting of the Greater District Charge of the Ukrainian Radical Party (U.R.P.) took place in the hall of the “People’s House” in Horodenka...]. (1911. Veresen 27). *Hromadskyi holos [Public Voice]*, no. 45, p. 6 (in Ukrainian).
- V Sniatyni [In Sniatyn]. (1912, Liutyi 8). *Svoboda. Politychne, prosvitne i hospodarske pysmo dlia narodu [Freedom. Political, educational and economic writing for the people]*, no. 6, p. 4 (in Ukrainian).
- Velykochyi, V. (2018). Natsionalno-demokratychna revoliutsiia na zakhidnoukrainskykh zemliakh (1914–1923 rr.) do problemy khronolohii [The National-Democratic Revolution in Western Ukrainian Lands (1914–1923): to the problem of chronology]. *Karpatskyi kraj. Naukovi studii z istorii, kultury i turyzmu [Carpathian region. Scientific studies on history, culture and tourism]*, no. 10–11, pp. 18–30 (in Ukrainian).
- Velykochyi, V., Monolatii, I., Derkachova, O. (2022). *(Ne)Spodivanyi Stefanyk [(Un)expected Stefanyk]*. Brustury : Dyskursus. (in Ukrainian).
- Vidozva do nashykh selian vybortsiv! [Appeal to our peasant voters!]. (1911, Kviten 5). *Hromadskyi holos [Public Voice]*, no. 14, p. 1 (in Ukrainian).
- Vyrosla svizha mohyla... [A fresh grave has grown...]. (1927, Traven 7). *Hromadskyi holos [Public Voice]*, no. 19, p. 1 (in Ukrainian).
- Zhyttia i zmahannia t. Lva Bachynskoho (Avtobiohrafiiia) [Life and competition of t. Lev Bachynskiy (Autobiography)]. (1930, Kviten 19). *Hromadskyi holos [Public Voice]*, no. 16, p. 2 (in Ukrainian).